

Danuta Roszko, Roman Roszko

*Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa*

**POLSKO-LITEWSKIE BADANIA KONFRONTATYWNE
ZESPOŁU SEMANTYKI INSTYTUTU
SŁAWISTYKI POLSKIEJ AKADEMII NAUK**

Zespół Semantyki (zespol.semantyki@ispan.waw.pl) powstał w 1997 roku wraz ze zmianami struktury Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (<http://www.ispan.waw.pl/>). Wcześniejsza nazwa Pracowni Języków Południowosłowiańskich nie odzwierciedlała w pełni zakresu i kierunku badań prowadzonych przez zespół stworzony z inicjatywy prof. Violetty Koseskiej-Toszewej. Zespół Semantyki od lat prowadzi badania z zakresu najnowszych dziedzin językoznawstwa współczesnego: semantyki, również w ujęciu kognitywnym, teoretycznych badań konfrontatywnych i językoznawstwa korpusowego czy elektronicznych słowników sieciowych. Od 2010 roku w ramach Zespołu Semantyki wyróżniono dwa ściśle ze sobą współpracujące podzespoły. Jednym kieruje prof. dr hab. Violetta Koseska-Toszeza (zakres badań: semantyka i konfrontacja oraz badania kognitywne języków słowiańskich), drugim zaś prof. nadz. Roman Roszko. Cechą wyróżniającą podzespoł prof. Roszki jest uwzględnienie w badaniach języka litewskiego, przypisanie mu wiodącej roli – obok języka polskiego – w prowadzonych analizach językowych, w konfrontacji bałtycko-słowiańskiej. Oba podzespoły współpracują nad tematem, który dotyczy słownika terminologicznego, przygotowywanego dla wielu języków naturalnych (nie tylko słowiańskich czy bałtyckich), oraz w temacie „Cognitive Studies | Études Cognitives”.

W niniejszym artykule uwaga zostanie skoncentrowana na badaniach Zespołu Semantyki związanych z zagadnieniami lituanistycznymi.

Temat 1. Teoretyczne badania konfrontatywne

Teoretyczne badania konfrontatywne Zespołu Semantyki są utrzymane w nurcie synchronicznych badań teoretycznych, których podstawą jest język-pośrednik.

Termin *język-pośrednik* został wprowadzony do literatury przedmiotu na etapie dyskusji nad projektem polsko-bułgarskiej i serbskochorwacko-polskiej gramatyki konfrontatywnej na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych minionego wieku, por. [Projekt 1984]. Sam termin *język-pośrednik* nawiązywał do wprowadzonego przez Larry'ego Selinkera na początku lat siedemdziesiątych XX wieku anglojęzycznego terminu *interlanguage* [Selinker 1972]. Język-pośrednik, odgrywający w teoretycznych badaniach konfrontatywnych rolę semantycznego tertium comparationis, wraz z postępującymi badaniami podlega rozwojowi. Jego zastosowanie w konfrontacji językowej pozwala wyeliminować charakterystyczne dla wcześniejszych badań konfrontatywnych błędne podejście ukierunkowane od formy do treści lub – inaczej ujmując – podejście wychodzące od analizy form języka wyjściowego/rodzimego i zmierzające do ukazania znaczeniowych odpowiedników tychże form w języku docelowym/obcym. Teoretyczne badania konfrontatywne dążą do opisu uniwersaliów językowych. W odróżnieniu od badań konfrontatywnych o zastosowaniu praktycznym teoretyczne badania konfrontatywne nie są ukierunkowane na wyodrębnienie z języków cech wspólnych i różnicujących, choć również w nich takie wnioski są możliwe. Teoretyczne badania konfrontatywne są badaniami wybitnie synchronicznymi. W pewnym sensie nawiązują do badań typologicznych, jednak ich celem nie jest klasyfikacja języków, jak to się dzieje w przypadku badań typologicznych, lecz analiza systemowa zestawianych języków. Stosowane w teoretycznych badaniach konfrontatywnych podejście semantyczne pozwala wykryć i opisać sposoby wyrażania informacji nieskategoryzowanych i uniwersaliów empirycznych, co przy zestawianiu samych form nie jest możliwe. A więc charakterystyczna dla teoretycznych badań konfrontatywnych procedura analizy, ukierunkowana od planu znaczeniowego do płaszczyzny formalnej, daje pełniejszy obraz poszczególnych kategorii semantycznych wspólnych zestawianym językom, w przeciwieństwie do metody kognitywnej, opartej na subiektywnej interpretacji znaczeń form językowych. W przypadku opisu kategorii semantycznych nie zachodzi konieczność, by związane z nimi kategorie morfologiczne funkcjonowały w obu zestawianych językach. Ponadto teoretyczne badania konfrontatywne nie wykluczają opisu takich kategorii semantycznych, które w żadnym zestawianym języku nie mają regularnych wykładników morfologicznych (tj. kategorii morfologicznych). Na ten temat por. [Koseska, Korytkowska, Roszko R. 2007].

Pionierskim opracowaniem Zespołu Semantyki (powstałym we współpracy z Bułgarską Akademią Nauk) była *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* [Koseska, Penčev (eds.) 1988–2009]. Opracowany na potrzeby tej edycji [Koseska, Penčev (eds.) 1988–2009] język-pośrednik został zastosowany w litewsko-polskich badaniach konfrontatywnych¹. W sytuacjach tego wymagających język-pośrednik

¹ Na rok 2012 przewidywana jest publikacja *Litewsko-polskiej gramatyki konfrontatywnej*. Przykładem już opublikowanych prac z zakresu litewsko-polskiej konfrontacji, w których wykorzystano teoretyczne badania konfrontatywne wraz z językiem-pośrednikiem, są dwie monografie Romana Roszki

może zostać rozbudowany o nowe zjawiska językowe, które ujawni litewsko-polska konfrontacja. Aktualna w rozwoju języka-pośrednika pozostaje zasada zgodności wstecz. Zachowanie zgodności strukturalnej z wcześniejszą wersją języka-pośrednika sprawia, że zestawienie wyników oddzielnie prowadzonych badań bułgarsko-polskich i litewsko-polskich staje się proste i pozbawione błędów terminologicznych czy metodologicznych. Możliwa jest dowolna konfiguracja zestawianych języków: bułgarsko-litewska i bułgarsko-polsko-litewska. Kolejność języków w powyżej wyróżnionych konfiguracjach ma jedynie wartość umowną (stylistyczną), ponieważ punktem wyjścia i nieustającego odniesienia w teoretycznych badaniach konfrontatywnych jest język-pośrednik.

W drugim tomie *Gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej* [Koseska, Gargov 1990] zdefiniowany został język-pośrednik semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności. Podstawą fundującą język-pośrednik tej kategorii jest teoria kwantyfikacyjna². Na podstawie opozycyjnych znaczeń jednostkowości i niejednostkowości wyróżniono podstawową opozycję określoności do nieokreśloności. Jednostkowość obejmuje znaczenia jednostkowości elementu lub zbioru spełniającego predykat. Niejednostkowość to znaczenia egzystencjalności i ogólności. Treści określoności i nieokreśloności zostają ujawnione nie tylko we frazie nominalnej (jak to jest w opisie morfologicznej kategorii określoności/nieokreśloności), lecz również we frazie werbalnej. Tym samym semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności staje się kategorią zdaniową. Koseska i Gargov (1990) różnicują siłę znaczenia kwantyfikacyjnego na podstawie porządku kwantyfikatorów w semantycznej strukturze zdania. Najszerzy zasięg kwantyfikatora upoważnia autorów do przypisania mu silnych znaczeń kwantyfikacyjnych. Kwantyfikator pozostający w zasięgu innych kwantyfikatorów charakteryzują słabe znaczenia kwantyfikacyjne. Poniżej zostaną przedstawione polskie i litewskie przykłady ilustrujące podstawowe – zgodnie z wyżej przedstawionymi założeniami – znaczenia kwantyfikacyjne³:

- Znaczenie jednostkowości elementu

[1] Pytanie: Nie uważasz, Berton, że *twoja odpowiedź* jest nielogiczna?

Klausimas: Ar nemanai, Bertonai, kad *tavo atsakymas* nelogiškas?

[Roszko R. 1993; 2004] i jedna Danuty Roszko [Roszko D. 2006], gdzie analizowano semantyczne kategorie: wyznaczoności i modalności: hipotetycznej, imperceptywnej i konkluzywnej.

² Ogólnie przyjęte definicje kwantyfikatorów logicznych i jota-operatora posłużyły do utworzenia podstawowych pojęć kwantyfikacji, używanych w opisie semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności. Logika pierwszego rzędu związana jest z kwantyfikacją nazw (faza nominalna), logika drugiego rzędu zaś z predykatami (faza werbalna). Kwantyfikator przekształca predykat logiczny w zdanie logiczne. Kwantyfikacja nie jest więc tożsama z predykacją, szerzej na ten temat por. [Koseska, Korytkowska, Roszko R. 2007: 497–500].

³ Przytaczane tu przykłady z języków polskiego i litewskiego pochodzą z zasobów eksperymentalnego równoległego korpusu polsko-litewskiego. Na temat eksperymentalnego korpusu równoległego por. też temat 3.

- Znaczenie jednostkowości zbioru
- [2] – *Ludzie* mają strzelby i polują – powiedział lis. – To bardzo kłopotliwe. Hodują także kury, i to jest interesujące. Poszukujesz kur?
– *Žmonės, tarė lapė*, – turi šautuvus ir medžioja. Tai gerokai varžo! Be to, *jie* laiko vištas. Jomis *jie* ir tesirūpina. Tu ieškai vištų?
- Znaczenie egzystencjalności
- [3] Był w tym *jakis element*, którego nie umiałem pochwyć.
Čia buvo *kažkas*, ko aš niekaip negalėjau užčiuopti.
- Znaczenie ogólności
- [4] *Wszystkie kury* są do siebie podobne i *wszyscy ludzie* są do siebie podobni.
Visos vištos tarp savęs panašios, ir *visi žmonės* tarp savęs panašūs.

Różnica między znaczeniami jednostkowości zbioru i ogólności jest subtelna. W przypadku jednostkowości zbioru mówimy o tym jedynym w swoim rodzaju zbiorze, który spełnia predykat. Aby uwydatnić znaczenia kwantyfikacyjne jednostkowości zbioru zawarte w przykładzie [2], można podane w nim zdania uzupełnić o leksemy pol. *tylko/jedynie* litew. *tik/tiktai*, np.:

- [2a] – *Tylko ludzie* mają strzelby i polują – powiedział lis. – To bardzo kłopotliwe. Hodują także kury, i to jest interesujące. Poszukujesz kur?
– *Tiktai žmonės, tarė lapė*, – turi šautuvus ir medžioja. Tai gerokai varžo! Be to, *tiktai jie* laiko vištas. Jomis *tiktai jie* ir tesirūpina. Tu ieškai vištų?

W przypadku ogólności zbiorów będący przedmiotem dyskursu nie jest tym jedynym zbiorem, lecz jednym z wielu możliwych, nie tylko o ludziach bowiem możemy stwierdzić, że są do siebie podobni. Jak można zauważyć, w opisie znaczeń semantycznej kategorii określoności/nieokreśloności jest uwzględniany nie tylko kontekst, lecz i (kon)sytuacja. Uwzględniane w interpretacji minimum wspólnej dla nadawcy i odbiorcy wiedzy o świecie pozajęzykowym jest elementem sytuacyjnym. Podane w przykładzie [4] zdania można zubożyć o leksemy pol. *wszystkie/wszyscy*, litew. *visos/visi*, zachowując przy tym stałość znaczeń kwantyfikacyjnych ogólnych, por.:

- [4a] *Kury* są do siebie podobne i *ludzie* są do siebie podobni.
Vištos tarp savęs panašios, ir *žmonės* tarp savęs panašūs.

Kompetencja językowa potwierdzona analizą zasobów korpusowych ujawniła, że stworzony z myślą o bułgarsko-polskiej konfrontacji język-pośrednik [Koseska, Gargov 1990] nie odkrywa pewnych regularności charakterystycznych dla języka litewskiego. Dlatego też wyjątkowo na cele litewsko-polskiej konfrontacji rozbudowano wspomniany język-pośrednik. Wprowadzono zatem gradację znaczeń egzystencjalności, wyróżniając nowe podkategorie: egzystencjalności presuponującej

jednostkowość i egzystencjalności właściwej. Na podobnej teoretycznej podstawie (gradacji znaczeń) wyróżniono podkategorie ogólności: ogólności zwyczajowej i ogólności właściwej. Ponadto wprowadzono pojęcia (nie/)jednoznacznego wykładnika znaczenia kwantyfikacyjnego. Również i w tym przypadku za rozróżnieniem jednoznacznych/niejednoznacznych wykładników poszczególnych znaczeń określoności i nieokreśloności przemawiały fakty z języka litewskiego, w którym to właśnie języku zaobserwowano wysoką konsekwencję w rozróżnianiu znaczeń kwantyfikacyjnych już na płaszczyźnie formalnej.

Poniższe przykłady są ilustracją nowo wyróżnionych podkategorii:

- Znaczenie egzystencjalności presuponującej jednostkowość
- [5] *Przez pewien czas* popularny był (rozpowszechniany gorliwie przez prasę codzienną) pogląd, że myślący ocean, który opływa całą Solaris, jest gigantycznym mózgiem, przewyższającym naszą cywilizację o miliony lat rozwoju, że to jakiś „kosmiczny yoga”, mędrzec, upostaciowana wszechwiedza, która dawno już pojęła płonność wszelkiego działania i dlatego zachowuje wobec nas kategoriyczne milczenie.
- Tam tikrą laiką* buvo populiaru (uoliai laikraščiu skleidžiama) pažiūra, kad mąstantis okeanas, kuris supa visą Soliarį, yra gigantiškos smegenys, kurios, besivystamos milijonus metų, pranoko mūsų civilizaciją. Tai esąs kažkoks „kosminis jogas”, išminčius, įkūnyta visažinybė, kuri jau seniai suvokė bet kokios veiklos bevaisiškumą ir todėl kategoriškai atsisako su mumis bendrauti.
- Znaczenie egzystencjalności właściwej
- [6] *Gdzieś*, wysoko, posłyszałem przeciągłe zgrzytanie i równocześnie otoczenie pojaśniało.
- Kažkur* aukštai išgirdau pratisą dzeržgesį, ir viskas aplinkui nušvito.
- Znaczenie ogólności zwyczajowej
- [7] Normalnie, kto żyw biegnie na lotnisko, kiedy przybywa *ktoś nowy*, i do tego jeszcze prosto z Ziemi.
- Normaliai visi kas gyvas bėga į nutūpimo aikštelę, kai atvyksta *kas naujas*, be to, dar tiesiai iš Žemės.
- [8] – No i co, dowiedziałeś się *czegoś*? – spytał.
- Na kaip, sužinojai *ką nors*? – paklausė.
- Znaczenie ogólności właściwej
- [9] Pierwsze cztery dni po tej zmianie metodyki upłynęły bez *jakichkolwiek wypadków*, jeśli nie liczyć trafiających się od czasu do czasu uszkodzeń aparatury tlenowej skafandrow, gdyż wylotowe zawory okazały się wrażliwe na korodujące działanie trującej atmosfery.
- Pirmosios keturios dienos po šitų pakeitimų praėjo be *jokių įvykių*, tik kartas nuo karto sugesdavo skafandrų deguonies aparatūra, kadangi išmetimo vožtuvai pasirodė esą jautrūs nuodingos atmosferos veikimui.

Temat 2. Słownik terminologiczny

Temat słownika terminologicznego jest ściśle powiązany z zagadnieniem teoretycznych badań konfrontatywnych. Słownik terminologiczny, będący rezultatem badań konfrontatywnych, jest też podstawą kolejnych badań konfrontatywnych i innych zastosowań, w których wymagana jest ściśle zdefiniowana baza terminologiczna. W dobie elektronicznej zasobów językowych (por. chociażby korpusy równoległe/tematyczne, sieciowe słowniki elektroniczne, elektroniczne tłumaczenia, kwestia tagsetów⁴ opisujących tzw. cechy morfosyntaktyczne w korpusach jedno- i wielojęzycznych) jednoznaczność terminologiczna, a nawet logiczno-matematyczny zapis właściwości języka naturalnego staje się normą. Opracowywanie znaczeń języka-pośrednika i tym samym terminów dla wielu języków naturalnych ma służyć zapewnieniu spójności w badaniach konfrontatywnych i korpusowych. W pierwszym etapie prac słownik obejmie terminy dla języków: bułgarskiego, litewskiego, polskiego i rosyjskiego. Zgodnie z wyżej przedstawionymi celami stawianymi przed powstającym słownikiem terminologicznym Zespół Semantyki będzie dążyć nie tylko do ustalenia samych definicji poszczególnych znaczeń, lecz również do tego, by postać definicji pozwalała na formalizację zapisu znaczeń, jakże potrzebną w maszynowym przetwarzaniu języka. Jako przykład można przytoczyć formalizację znaczeń wyżej podanej jednostkowości obiektu: $(\iota x)P(x)$ i jednostkowości zbioru: $(\iota X)P(X)$, gdzie ι jest jota-operatorem, por. również [Koseska, Korytkowska, Roszko R. 2007: 492–519] i [Koseska, Mazurkiewicz 2010].

Temat 3. Lingwistyka korpusowa i elektroniczne słowniki sieciowe

We współpracy z Instytutem Matematyki i Informatyki Bułgarskiej Akademii Nauk powstaje pierwszy eksperymentalny korpus litewsko-polsko-bułgarski. Jest on tworzony z myślą o planowanym bułgarsko-litewskim słowniku sieciowym. Należy podnieść, że już sama idea trójjęzycznego korpusu dwóch języków słowiańskich i jednego języka bałtyckiego jest niezmiernie interesująca z punktu widzenia opisu różnic i podobieństw między tymi trzema językami. Należy mieć na uwadze fakt, że język bułgarski, należący do południowej grupy języków słowiańskich, cechuje wysoki – niespotykany w językach polskim i litewskim – stopień analityzmu. Wiadome jest, że języki bułgarski i litewski są używane przez bardzo małe nacje na stosunkowo niewielkich i jednocześnie odległych od siebie obszarach etnicznych w Europie. Efektem powyższego jest ograniczona liczba bezpośrednich tłumaczeń z języka bułgarskiego na litewski i *vice versa*. W związku z tym w tym trójjęzycznym

⁴ Stosowany w lingwistyce korpusowej zestaw znaczników służący do opisu poszczególnych form językowych na podstawie cech morfologicznych i syntaktycznych.

korpusie przyjmuje się język polski za swoisty most łączący wszystkie te języki. Poniżej ilustracja fragmentu korpusu równoległego:

- [10] <seg>Вдигнах очи и през изпъкналото стъкло видях стените на кладенеца, а горе – надвесеното лице на Модард.</seg>
 <seg>Podniósłszy oczy, zobaczyłem przez wypukłą szybę ściany studni i wyżej schyloną nad nią twarz Moddarda.</seg>
 <seg>Pakēlęs akis, pro išgaubtą šulinio sienos langą pamačiau pasilenkusio Modardo veidą.</seg>

Na podstawie istniejących zasobów eksperymentalnego korpusu trójjęzycznego przystąpiono do tworzenia dwujęzycznego równoległego i tematycznego korpusu polsko-litewskiego. Poniżej kilka wyjątków zestawień zdań polskich i litewskich z korpusu równoległego:

- [11] <seg>Dziękujemy za wybór Nav N Go iGO 8 jako nawigatora samochodowego od punktu do punktu.</seg>
 <seg>Dėkojame, kad pasirinkote „Nav N Go iGO 8” automobilinį navigacinį įrenginį, kuris rodys jums kelią „nuo durų iki durų”.</seg>
 <seg>Zapoznaj się najpierw ze Skróconą Instrukcją Obsługi i zacznij od razu korzystać z Nav N Go iGO 8.</seg>
 <seg>Pirmiausia perskaitykite trumpą paleidimo vadovą ir iš karto pradėkite naudotis „Nav N Go iGO 8”.</seg>
- [12] <seg>Uregulowania Unii</seg>
 <seg>Sąjungos teisės aktai</seg>
 <seg>3. W motywie pierwszym dyrektywy 89/665 stwierdzone zostało, że dyrektywy dotyczące zamówień publicznych nie zawierają szczególnych przepisów zapewniających ich skuteczne stosowanie.</seg>
 <seg>3. Direktyvos 89/665 pirmoje konstatuojamojoje dalyje pripažįstama, kad Bendrijos direktyvose dėl viešųjų pirkimų nėra jokių konkrečių nuostatų, užtikrinančių veiksmingą jų taikymą.</seg>
- [13] <seg>5.3. Produkcja i montaż zbiornika konstrukcji metalowych – w oparciu o przygotowany przez Wykonawcę projekt wykonania prac.</seg>
 <seg>5.3. M/k bunkerio gamyba ir montavimas – pagal rangovo parengtą darbų vykdyimo projektą.</seg>
 <seg>5.4. Połączenia węzłów konstrukcji metalowych – spawane, dokręcane.</seg>
 <seg>5.4. M/k mazgų sujungimai – virintiniai ir varžtiniai.</seg>

Już na początkowym etapie prac polsko-litewski korpus równoległy został znacznie rozbudowany w stosunku do istniejących w trójjęzycznym korpusie zasobów polskich i litewskich. Stało się to możliwe za sprawą licznych bezpośrednich tłumaczeń z jednego języka na drugi i bogatej reprezentacji paralelnych tłumaczeń z języków trzech (angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego i in.) na polski i litewski. Szybko rozrastający się równoległy korpus polsko-litewski będzie źródłem planowanego eksperymentalnego sieciowego słownika polsko-litewskiego, którego

powstanie – nie jest to wykluczone – będzie efektem międzynarodowej współpracy Zespołu Semantyki i instytucji naukowych na Litwie. Na obecnym etapie prac nad dwujęzycznym korpusem nie przewiduje się opracowania wspólnego zestawu tzw. cech morfosyntaktycznych. Przewiduje się jednak wykorzystanie istniejących sposobów anotacji tekstowej dla obu języków w celu usprawnienia funkcji poszukiwania. Wykorzystanie cech morfologicznych i syntaktycznych podczas poszukiwania w korpusie zapewni wysoki stopień trafności odpowiedzi na zadane pytania.

Temat 4. Badania nad litewską gwara puńską w Polsce

Temat badań nad litewską gwara puńską obejmuje: [a] kompleksowy opis gwary z wykorzystaniem opracowanego dla konfrontacji litewsko-polskiej języka-pośrednika i [b] tworzenie eksperymentalnego korpusu gwary puńskiej.

Już we wstępie należy podkreślić, że od 1986 roku systematycznie zapisywane są nagrania dźwiękowe rozmów Litwinów zamieszkujących pogranicze polsko-litewskie na terenie województwa podlaskiego. Początkowo nagrywano na kasetach MC, w późniejszym okresie na minidyskach MD⁵. W ostatnich latach są w tym celu wykorzystywane elektroniczne rejestratory dźwięku z wbudowaną pamięcią. W roku 2010 podjęto decyzję o przeniesieniu zebranego materiału audio do postaci tekstowej. Uważa się, że zebrany materiał ukaże dynamikę rozwoju gwary puńskiej w minionym trzydziestoleciu. Faktem jest, że ostatnie zmiany polityczno-gospodarcze znacznie przyczyniły się do procesu zaniku gwary. W latach osiemdziesiątych niemal wszyscy Litwini zamieszkujący gminę puńską posługiwali się gwara litewską. Obecnie przedstawiciele pokolenia średniego i najmłodszego tzw. Litwinów polskich, choć rozumieją i znają gwarę, na co dzień coraz rzadziej ją stosują. Pierwszym istotnym czynnikiem wpływającym na odstępowanie młodszych pokoleń od posługiwania się gwara na rzecz języka literackiego była i jest szkoła. Znaczny wpływ miały i nadal mają licea i gimnazja (które – podobnie jak szkoły podstawowe – są jednostkami z polskim i litewskim językiem nauczania). Drugi czynnik to otwarcie w latach osiemdziesiątych granicy między Polską i Związkiem Radzieckim, w wyniku czego nastąpiły pierwsze po kilkudziesięcioletnim okresie izolacji kontakty Litwinów z obu stron granicy. Użycie literackiej postaci języka litewskiego okazało się w takich kontaktach wygodniejsze. Kolejny proces znacznie wpływający na stan zachowania gwary jest związany ze wstąpieniem Polski i Litwy do Unii Europejskiej, później zaś do strefy Schengen. Dlatego dziś osoby najstarszego pokolenia, w podeszłym wieku (70–80 lat), uznaje się za cenne źródło wiedzy o litewskiej gwarze puńskiej – stąd też równolegle będą trwały prace nad spisywaniem już dokonanych nagrań do postaci tekstowej, jak i dalsze nagrania dźwiękowe wypowiedzi i rozmów osób najstarszego pokolenia. W korpusie gwary puńskiej znajdują się wypowiedzi Litwinów (mieszkańców Puńska

⁵ Nośniki MD okazały się nietrwałe. Istnieją problemy z odczytaniem znacznej części nagrań.

i okolic) zarówno po litewsku (gwarą i wersją literacką), jak i po polsku. Przewiduje się, że litewskojęzyczna część korpusu gwarowego zostanie przetłumaczona na język polski. Dzięki temu z korpusu będą mogli korzystać nie tylko językoznawcy, lecz także historycy, kulturoznawcy i przedstawiciele innych środowisk naukowych, którzy w swoich badaniach nie muszą wykazać się znajomością języka litewskiego czy – w tym konkretnym przypadku – litewskiej gwary puńskiej. Jest rozważane utworzenie wykazu cech morfosyntaktycznych charakterystycznych dla gwary.

Zgromadzony materiał w postaci korpusu pozwoli na rzetelny opis gwary – niewykluczone – u schyłku jej funkcjonowania. Ujawni również interferencje między systemem gwarowym i językiem polskim z jednej strony i literackim językiem litewskim z drugiej.

Należy podkreślić, że w literaturze przedmiotu nie ma dotychczas kompleksowego opisu gwary puńskiej. Zarówno badacze litewscy, jak i polscy interesowali się przede wszystkim aspektami fonetycznymi (ujawnienie cech odróżniających tę gwarę od innych gwar litewskich) i leksykalnymi (rozważano przede wszystkim kwestię zapożyczeń słowiańskich i germańskich). Nie zajmowano się dogłębnie zagadnieniami morfologicznymi i składniowymi, uważając zapewne, że nie odbiegają one od zakładanych standardów. Wszelkie prace dotyczące gwary mają zazwyczaj charakter diachroniczny. Brak jest opisu wybitnie synchronicznego. W badaniach Zespołu Semantyki gwara puńska jest analizowana w ujęciu synchronicznym. Dotychczasowe badania nad gwarą w nurcie zgodnym z teoretycznymi badaniami konfrontatywnymi ujawniły wiele – wcześniej nigdy nieopisanych – interesujących zjawisk. Jednym z nich jest defektywna odmiana czasownika *būc* ‘być’, innym zaś – nieznaną literackiej postaci formę perfectum z czasownikiem posiłkowym *turec* ‘mieć’ (funkcjonuje równoległe z postacią literacką). Można tu dodać zubożoną względem postaci literackiej liczbę form imiesłowowych, również brak form modus relativus czy też wykorzystanie w konstrukcjach prostych i złożonych imiesłów przymiotnikowych czasu przeszłego dla wyrażenia znaczeń modalnych możliwościowych (np. hipotetycznych, imperceptywnych, konkluzywnych), por. [Roszko D. 2006]. Rezultatem kończącym badania nad gwarą puńską będzie monografia tejże gwary w nieustającej konfrontacji z literackimi postaciami języków litewskiego i polskiego.

LITERATURA

- Dimitrova L., Koseska-Toszewa V., Roszko D., Roszko R., 2010, *Application of Multilingual Corpus in Contrastive Studies (on the example of the Bulgarian-Polish-Lithuanian Parallel Corpus)*, „Cognitive Studies | Études Cognitives”, 10, s. 217–239.
- Koseska V., Korytkowska M., Roszko R., 2007, *Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna*, Warszawa.
- Koseska V., Korytkowska M., Roszko R., 2009, *Contrastive Studies and Semantic Interlanguage*, „Cognitive Studies | Études Cognitives”, 9, s. 33–52.

- Koseska V., Mazurkiewicz A., 2010, *Time flow and tenses*, Warszawa.
- Koseska V., Penčev J. (red.), 1988–2009, *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska*, t. 1–9, Sofia–Warszawa.
- Projekt 1984 – *Projekt gramatyki konfrontatywnej bułgarsko-polskiej i serbskochorwacko-polskiej*, [w:] K. Polański (red.), *Studia polsko-południowosłowiańskie*, Wrocław.
- Roszko D., 2006, *Funkcjonalne odpowiedniki litewskiego perfectum w litewskiej gwarze puńskiej i w języku polskim*, Warszawa.
- Roszko D., Roszko R., 2009, *Morphosyntactic Specifications for Polish and Lithuanian. [Description of Morphosyntactic Markers for Polish and Lithuanian Nouns within MULTEXT-East Morphosyntactic Specifications (Version 3.0 May 10th, 2004)]*, [w:] *Representing Semantics in Digital Lexicography Innovative Solutions for Lexical Entry Content in Slavic Lexicography, MONDILEX Fourth Open Workshop Warsaw, Poland, 29 June – 1 July*, L. Dimitrova, V. Koseska-Toszeva, R. Roszko (red.), Warszawa.
- Roszko R., 1993, *Wykładniki modalności imperceptywnej w języku polskim i litewskim*, Warszawa.
- Roszko R., 2004, *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim)*, Warszawa.
- Selinker L., 1972, *Interlanguage*, „Iral” 10(3), s. 209–213.
- Косеска В., Гаргов Г., 1990, *Българско-полска съпоставителна граматика*, т. 2, *Семантичната категория определеност/неопределеност*, София.

POLISH-LITHUANIAN CONTRASTIVE STUDIES CONDUCTED
BY THE DEPARTMENT OF SEMANTICS OF THE INSTITUTE OF
SLAVIC STUDIES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCE

SUMMARY

The dissertation discusses the research area of the Lithuanian-Polish theoretical contrastive studies, conducted by the Department of ISS PAS, including: [1] Lithuanian-Polish theoretical contrastive studies utilizing the interlanguage (*Lithuanian-Polish contrastive grammar*), [2] Terminological dictionary (definitions of the interlanguage particular sections used in the linguistic contrast along with terminology suggestion for Slavic languages, including Lithuanian), [3] Corpus linguistics and on-line dictionaries (experimental trilingual Bulgarian-Polish-Lithuanian parallel and comparable corpora, experimental corpus of the Lithuanian local dialect of Puńsk and experimental electronic Polish-Lithuanian dictionary), [4] Research on the Lithuanian local dialect of Puńsk in Poland (grammatical description of the local dialect on the basis of the experimental dialectal corpus in contrast with Polish and Lithuanian).

ПОЛЬСКО-ЛИТОВСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ЛАБОРАТОРИИ СЕМАНТИКИ ИНСТИТУТА
СЛАВИСТИКИ ПОЛЬСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК.

РЕЗЮМЕ

В статье описываются научные исследования Лаборатории семантики Института Славистики ПАН, которые связаны с исследованием польского и литовского языков. Основные темы: [1] Теоретические польско-литовские сопоставительные исследования с использованием языка-посредника (*Польско-литовская сопоставительная грамматика*), [2] Терминологический словарь (закрывающий содержания основных терминов языка-посредника и предложения самих терминов на польском и литовском языках), [3] Корпусная лингвистика и электронные онлайн-словари (экспериментальный трехязычный болгарско-польско-литовский параллельный корпус, экспериментальный корпус говора окрестностей Пунска и экспериментальный электронный польско-литовский словарь), [4] Исследования литовского говора окрестностей Пунска в Польше (грамматическое описание говора с использованием экспериментального корпуса говора в сопоставлении с польским и литовским языками).

Słowa kluczowe: Puńsk, gwara litewska, język polski, język litewski, komparatystyka, lingwistyka korpusowa.

Key words: Polish and Lithuanian languages, Lithuanian local dialect of Puńsk in Poland, contrastive studies, digital lexicography, corpora.

Ключевые слова: польский и литовский языки, литовский говор окрестностей Пунска в Польше, сопоставление языков, корпусная лингвистика, корпуса.